

СПЕЦИФИЧНА ПРОФЕСИОНАЛНА ПОДГОТОВКА
В СПОРТНИТЕ УЧИЛИЩА ЗА ОБУЧЕНИЕ
ПО
УПРАВЛЕНИЕ НА ДЕТСКО-ЮНОШЕСКИЯ СПОРТ
И СПОРТА ЗА ВИСОКИ ПОСТИЖЕНИЯ

ЗА XI КЛАС

УЧЕБНИК

Автор:
доц. Иван Сандански, доктор

СЪДЪРЖАНИЕ

Тема 1. Систематологична характеристика на ДЮС и СВП	3
Тема 2. Стратегически цели и модели в управлението на ДЮС	11
Тема 3. Мениджмънт на СВП	20
ТЕСТ	29
ЛИТЕРАТУРА	36

ТЕМА 1. СИСТЕМАТОЛОГИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДЮС И СВП

Основни понятия:

- ✓ Структура и функциониране на ДЮС и СВП в Република България и положителният европейски опит
- ✓ Законодателна и правнонормативна уредба на ДЮС и СВП
- ✓ Фактори в развитието на ДЮС и СВП – обща характеристика
- ✓ Основни проблеми в управлението на ДЮС и СВП в Република България

Спортът отдавна се е превърнал в значимо социално, културно и икономическо явление, предоставяйки възможности за глобално признание и свързване с останалия свят, а спортният успех се асоциира често с усещане за национална гордост. Времето, в което живеем, е съпътствано с фундаментални трансформации във всички сфери на обществото и спортът не прави изключение. Промените налагат цялостно преосмисляне на визията, подходите и начините за управление на ДЮС, СВП, спортните федерации и клубове, изправени пред предизвикателствата на съвременните социално-икономически условия.

СЪДЪРЖАНИЕ НА ТЕМАТА

1. Особенности на ДЮС и СВП

Разгледани през призмата на системното мислене, детско-юношеският спорт (ДЮС) и спортът за високи постижения (СВП) представляват отворени динамични социални системи. Те са способни на целенасочено поведение и се променят във времето както в резултат на взаимодействието си със своята външна обкръжаваща среда, така и вследствие наличието на собствени тенденции на развитие. Понятието *отвореност* означава наличие на процес на обмен на информация, което се явява решаващо условие за *вътрешната самоорганизация*. ДЮС и СВП могат да се оприличат на организъм, съставен от взаимосвързани и взаимодействащи си елементи, които приемат различни форми за постигане на целите си и разчитат на външната среда като източник на ресурси.

ДЮС е неразделна част от спорта в училище и СВП и служи като стратегически резерв (източник на спортни таланти) за елитния спорт. ДЮС изисква:

а) създаване на ефективна система и механизми за ранно откриване, мотивиране, насочване, подбор, обгрижване и качествено развитие на млади спортни таланти;

б) координирани действия и ресурси на заинтересованите държавни, общински и спортни структури за създаване на необходимите условия и предпоставки за подготовка, максимално задържане и спортно развитие на спортисти с потенциал за високи постижения;

в) организирани форми на тренировъчна и състезателна дейност, които целят да развият спортния талант на деца, юноши и девойки.

СВП е познат още като високо спортно майсторство, елитен, олимпийски спорт и се отъждествява с високи резултати и класирания на международни спортни форуми. Свързва се с върхова изява, имидж, национална гордост, престиж, признание, подражание, професионализъм, комерсиализация.

Приоритетите в развитието на СВП са насочени към осигуряване на ефективен тренировъчен процес за постигане на максимални спортни резултати на международното поле и развитие на потенциала на талантиливи подрастващи спортисти.

Средствата за целта са: реализиране на програми за СВП; внедряване на нови методики и технологии за подготовка, възстановяване, за контрол и оценка на ефективността на тренировъчните въздействия; постигане на социален ефект чрез отразяване на постиженията на елитните спортисти и увеличена популярност на спорта сред подрастващите.

Основните равнища и структури за функциониране на ДЮС и СВП са представени на **фиг. 1**. Тя илюстрира тези взаимовръзки, наподобяващи пирамида с няколко нива. По принцип и спортни ръководители, и експерти твърдят, че здравината на основата на пирамидата (спорта в училище, аматьорския спорт) е гаранция за устойчивостта на нейния „връх“ (елитния спорт) и че основата захранва с таланти и утрешни „звезди“ елита.

Реално **в основата**: е съсредоточено мнозинството от спортуващи от различните социално-възрастови групи; се създават значимите социални ефекти и въздействия върху хората; има ограничено финансиране, слабо политическо, бизнес и медийно внимание. В същото време **на върха**: са ограничен брой селектирани спортисти; се създават относително малко социални ефекти върху хората; е концентрирано най-голямо финансиране, политическо, бизнес и медийно внимание.

Фиг. 1. Пирамидата на спортната дейност

В много страни по света елитният спорт се радва на значима политическа и финансова подкрепа от публичните власти и бизнеса. Връзката между укрепването на националното единство, преследването на престиж и спортовете с олимпийски

статут е съпътствана със сериозни инвестиции от държавата в спортни бази, престижни спортни събития и условия за висококачествена подготовка. Усилията са насочени в търсене на максимална възвращаемост на вложените средства, така че да се създаде достатъчно широка основа за откриване, подбор и развитие на талантливите подрастващи спортисти. В много от случаите мотивът за постигане или запазване на конкурентоспособност на световната спортна сцена е водещ за държавата да подпомага и развитието на масовото спортуване, особено сред учениците. Това е ясно забележимо в страни с развит елитен спорт и международни успехи, но с относително по-малко население. С други думи, опитите за стимулиране на спортуването сред подрастващите като начин за увеличаване на банката от спортисти с възможност за постигане на успехи не е ключов приоритет за страни като Китай, Индия или САЩ, докато за нации с по-ограничено население това е водеща стратегия. Стремешът за повишаване броя на спортуващите, като част от по-широка стратегия за международни спортни успехи, ще остане в сила и в бъдеще, тъй като конкурентните предимства, получени чрез добра спортна инфраструктура, система за подготовка, ресурси, научно и технологично осигуряване, започват да намаляват – поне докато системите за откриване и развитие на таланти не станат достатъчно надеждни и продуктивни.

Изграждането на модерни спортни бази, развитието на спортната наука и създаването на ефективни начини за откриване, подбор и трениране на талантливи състезатели са само част от сферите, в които нациите се учат една от друга. Това познание се използва непрекъснато за подобряване на системи и способности, което повлиява и върху приоритетите и решенията за разпределяне на финансови и човешки ресурси.

Една от най-съществените причини за интереса на държавата в подпомагане на СВП е, че измерването на „успеха“ е сравнително ясно определимо – постиженията и медалите могат да се използват като еквивалент за успех на системата за подготовка на елитни състезатели, независимо от различията в инфраструктурите, човешките и икономическите възможности. По този начин финансирането и политиките в областта на елитния спорт остават забележително последователни, докато тези в масовия и ДЮС се характеризират с неустойчивост поради чести изменения и корекции в резултат на политически промени, бюджетни съкращения или поява на нов приоритет. В допълнение към значителния спонсорски интерес, медийно отразяване и политическо лоби, наред с поддържането на модерна спортна база, стабилността на функциониране на СВП се гарантира и от национални научни и високотехнологични центрове/институти.

Водещо място в системата за високо спортно майсторство имат спортните федерации и клубовете. Те създават необходимите предпоставки за обхващане на по-широк контингент от състезатели с потенциал, както и спортисти от проектонационалните отбори, които се подготвят в спортните клубове. Тяхната подготовка се планира, провежда и контролира съвместно от клубовете и федерациите.

2. Законодателна и правнонормативна уредба на ДЮС и СВП

Издигането и утвърждаването на спортния престиж на нацията на международната спортна сцена е една от стратегическите цели на водената от **Министерството на младежта и спорта (ММС)** политика. Държавата и общините, в сътрудничество със спортни организации, подкрепят и развиват ДЮС и СВП в следните дейности:

- откриване и подпомагане на талантите в спорта;
- обучение на треньори и развитие на учебно-тренировъчен процес;
- подпомагане на спортната медицина и спортната наука;
- предоставяне на спортните организации на подходящи съоръжения за тренировъчна и състезателна дейност.

Законът за физическото възпитание и спорта (ЗФВС) определя създаването на условия за развитието на ДЮС и СВП и подпомагане подготовката и участието на национални и олимпийски отбори в международни състезания и олимпийски игри като един от ключовите приоритети в държавната политика в спорта.

Работата на ММС е насочена към развиването на трите големи направления – **спорт за високи постижения, спорт за учащи и спорт за всички**, които имат за цел да обхванат различни социални групи. ММС създава нормативна уредба, свързана с:

- изпълнение на стратегии и програми;
- приемане и въвеждане в действие на спортно законодателство за подпомагане, контрол и регулация на дейността на спортните организации;
- подпомагане провеждането на държавните първенства;
- подпомагане подготовката и участието на национални и олимпийски отбори в международни състезания и олимпийски игри;
- финансиране на програми за олимпийска подготовка; за развитие на високото спортно майсторство; детско-юношеския спорт; ученическият и студентският спорт; за домакинства на международни състезания като средство за повишаване престижа на страната;
- изграждане, ремонт, управление и предоставяне за ползване на спортни обекти и съоръжения с национално значение – държавна собственост;
- поддържане на допинг лаборатория в съответствие с изискванията на Световната антидопингова агенция;
- създаване на условия за обучение, подготовка и повишаване на квалификацията на широк кръг от спортни специалисти за нуждите на отделните сфери на спорта. Това са: треньори по вид спорт; учители по физическо възпитание и спорт; кинезитерапевти; спортни мениджъри; спортни психолози, спортни аниматори и др. Подготовката на тези кадри става най-вече чрез **Национална спортна академия „Васил Левски“**.

Друг важен представител на публичния сектор са **общините**. Тяхната роля е ключова, тъй като именно там се създават най-благоприятните условия за предоставяне на възможности, състезания и форми на участие на хората в спортни дейности. Там е и мястото, където са изградени и работят едни от най-важните звена в спорта – клубовете на местно ниво. В изпълнение на социалната си политика общините създават специализирана структура (най-често дирекция или отдел за младежки, социални и спортни дейности) и приемат програми и целеви бюджет за спорт, в т.ч. ДЮС и СВП.

Практическата реализация на политиката в системите на ДЮС и СВП става чрез няколко основни инструмента – закон, стратегии, специални програми:

- **Закон за физическото възпитание и спорта**
- **Национална стратегия за развитие на физическото възпитание и спорта в Република България**
- **Национална стратегия за борба срещу употребата на допинг в спорта**
- **Програма за олимпийска подготовка**
- **Програма за финансово подпомагане на дейности в областта на СВП**

- Програма за финансово подпомагане на дейности по провеждане на домакинства на международни спортни състезания
- Програма за развитие на спортните клубове
- Програма за подпомагане на учебно-тренировъчната дейност и дейността на центровете за подготовка на резерв за СВП от изявени ученици в държавните спортни училища
- Програма „Децата и спортният клуб“

Други важни инструменти за регулиране на отношенията в областта на ДЮС и СВП се явяват различните видове специализирани правилници, наредби, кодекси, инструкции, договори по линия на националните спортни федерации, ММС, клубовете или международните спортни организации. **Международните харти и конвенции**, по които България е страна, допълват списъка от правнонормативни средства.

3. Фактори в развитието на ДЮС и СВП

Вследствие на дълбоките политически, икономически, социално-културни, структурни и технологични промени в българското общество през последните повече от 30 години и в частност налагането на чисто пазарни механизми, достъпът до организирани спортни занимания сред подрастващите се оформи като въпрос на индивидуален избор и финансови възможности на родителите. Също така, ако погледнем историята на спечелените от български спортисти медали от олимпийски игри, престижни световни и европейски спортни форуми, ще открием ясно изразен драстичен спад в представянето.

В основата на тези тенденции стоят комплексни фактори и процеси от местно, национално и глобално естество. Тяхната динамика, точно прогнозиране и управление е извън капацитета на ангажираните с ДЮС и СВП организации. Резонен пример в това отношение е кризата с COVID-19, която фундаментално преформатира елементи на социално-икономическите системи, моделите на спортно участие, функционирането на спортните организации. Въведените ограничения въздействаха пряко върху целия спектър на организирани форми на практикуване на спорт, провеждането на извънкласни и извънучилищни спортни дейности, организирането на елитни спортни състезания. От друга страна, тези предизвикателства налагат необходимост от нови адаптации и преориентация, отключват нови възможности за иновации в управлението на елитния спорт и спортните събития.

Основните спортове с принос към международните успехи у нас са предимно индивидуални – художествена гимнастика, борба, вдигане на тежести, бокс, гребане, лека атлетика, спортна гимнастика, кану-каяк, плуване, спортна стрелба. От чисто икономическа гледна точка това са сравнително „евтини“ спортове (в сравнение с изискващите значителни инвестиции и ресурси спортни игри) и в имиджово отношение те могат да донесат много на брой медали от международни състезания, но много от тях са с ниска социална значимост. Един от най-ярките белези на водената от държавата политика в областта на СВП е поставянето на по-голям акцент върху индивидуалните над колективните спортове, въпреки по-сериозния им потенциал от гледна точка на практикуване, популярност, медиен интерес, генериране на социални ползи, бизнес подкрепа и домакински разходи.

За разлика от масовото спортуване, където се изискват много повече ресурси и координирани усилия, търсените ефекти за дългосрочни, а реалните резултати

са трудни за измерване, то при елитния спорт ситуацията е коренно различна. Причината е в интереса от страна на огромната зрителска аудитория на местно и глобално ниво при провеждането на летни и зимни олимпийски игри на всеки две години, и резултатите на най-добрите спортисти, което оправдава подкрепата от страна на държавата и бизнеса.

Като основен акцент на усилията в съвременните системи на СВП: елитните състезатели и тези с потенциал за развитие е необходимо да получават комбинация от специализирани услуги.

- Модерната система за спортна подготовка се реализира на принципа на баланс между централизираната и децентрализираната подготовка в условията на високотехнологични и ресурсно осигурени национални и регионални тренировъчни центрове с широк спектър на дейности – тренировъчни, методически, образователни, възстановителни, медицински, научни, скаутинг и спортно разузнаване. Техният брой, капацитет, местонахождение, насоченост, структура и управление следва да се определят от управляващите спорта организации. В рамките на центровете за подготовка на елитни състезатели функционират научни лаборатории в услуга на спортистите в близки спортове.
- Достъп до качествени спортни съоръжения, екипировка, безопасни и сигурни условия за подготовка и състезания.
- Работа с висококвалифицирани треньори и адекватен щаб от осигуряващи специалисти в различни направления на спортната наука и медицина.
- Осигуряване на целогодишни състезателни възможности и спортна изява в условията на възможно най-голяма конкурентна среда.
- Подготвителни лагери при максимално подходящи климатични, инфраструктурни и ресурсни условия.
- Програма за трансфер от спорт в спорт (спортове с близки моделни характеристики; в случаи на висока конкуренция в даден спорт насочване към друг; целта е да се предотврати загуба на таланти).
- Улеснен достъп до обучение и получаване на професионално образование във висши училища.
- Достъп до програми за социална реадaptация, в т.ч. възможности за кариерно развитие след приключване на състезателната дейност (треньорска кариера, заемане на ръководни длъжности, консултанти, експерти, съдействие при намиране на работа и др.).
- Получаване на различни социални и икономически привилегии по време и след прекратяване на активната състезателна кариера.

4. Основни проблеми и предизвикателства в управлението на ДЮС и СВП в Република България

Динамиката на средата и условията, в които съществуват ДЮС и СВП, поставят пред всички свързани с развитието им ръководители, мениджъри, специалисти и доброволци редица актуални предизвикателства, които са представени в систематизиран вид по-долу.

1. Както и в други европейски страни, спортното министерство у нас постепенно е иззело водещата роля при определянето на целите, превръщайки се в основен „инвеститор“. ММС извежда приоритетни за финансиране от държавата

спортове съобразно потенциала да печелят медали от най-престижните международни състезания и национални традиции, с тенденция за постепенно обхващане на по-голяма част. На федерациите и клубовете е отредена ролята на партньори за тяхното осъществяване. В замяна на това те получават целево финансиране по някоя от горепосочените програми, а основен източник, на който се разчита, е държавното предприятие „Български спортен тотализатор“. Това обаче води и до намаляване на способностите им за генериране на собствени средства от спонсорство, реклама, продажба на билети, медийни права, услуги и други маркетингови дейности.

2. Държавата и общините са основните собственици и на друг ключов ресурс за спорта – спортните обекти и съоръжения, което прави спортните организации напълно зависими в това отношение. Така например 90% от спортните съоръжения по места са общинска собственост. ММС, чрез търговските си дружества „Национална спортна база“ и „Академика 2011“, управлява всички обекти и съоръжения от национално значение – публична държавна собственост. Останалите (най-вече спортни игрища и комплекси) са на частни инвеститори. Значим проблем в това отношение е липсата на достатъчно добре подготвени мениджъри на спортни съоръжения, в т.ч. и сред персонала на клубовете и федерациите. Едно от обясненията е, че едва през последните няколко години държавата и общините у нас започнаха да правят по-сериозни инвестиции в модернизация и изграждане на спортни обекти.

3. Спортните организации у нас не разполагат със собствени спортни бази, което значително възпрепятства планирането на дейността, финансовото им здраве и стабилността на развитие. Социално-икономическите реалности в България извеждат проблема за търсене и на алтернативни източници за финансово осигуряване, извън средствата по линия на ММС, чрез възприемане на пазарните правила и маркетингови механизми.

4. Тенденцията на намаляване броя на желаещите да се занимават с традиционни спортове, предлагани под организирана форма от клубове и федерации. Сред най-сериозните конкуренти са най-вече „градски“ тип атрактивни, нови двигателни дейности и отделни дисциплини (напр. фитнес в зала и на открито, стрийт-баскет, скейтборд и др.), както и други различни начини за прекарване на свободното време.

5. Влошаваща се демография на населението и здравословното състояние на подрастващите, което стеснява опциите за селекция и способностите за издържане на високи физически и психически натоварвания и социални лишения.

6. Промени в ценностната система в посока постмодерна потребителска култура. Все по-трудно става мотивирането за професионална спортна кариера на подрастващи като форма на осмисляне на социалния си живот и правене на информиран избор. Традиционни спортове престават да бъдат алтернатива за получаване на социален статус, признание и индивидуален икономически просперитет. Нараства и конкуренцията от други алтернативни форми за прекарване на свободното време, в т.ч. социални медии, дигитални игри и мобилни приложения.

7. Практикуването на редица спортове е обвързано с разполагане със значителни финансови средства и неравнопоставени шансове за достъп до клубове, специалисти, обучение и места, при което икономическите възможности на роди-

телите се превръщат в ключов фактор. Проблемът се допълва и от нарушените нормални семейни връзки – разделени семейства по икономически причини и работа в чужбина, което лишава много таланти деца от нужната подкрепа и внимание.

8. Икономическа емиграция на много български спортни специалисти през годините на преход. Този процес е породен и подхранван от неадекватна оценка и заплащане на треньорския труд, демотивация за работа и желание за професионално развитие и усъвършенстване. Ползване на остаряла методика и литература, изоставане в спортната наука и новите тенденции в технологиите в обучението и подготовката на голяма част от треньорите.

9. Недостатъчен капацитет откъм подготвени хора и адекватно ресурсно осигуряване на ДЮС и СВП в много от спортните федерации. Едно от следствията в провежданата политика е в повечето олимпийски спортове акцентът при планирането на подготовката и определеното финансиране да е предимно върху спечелването на квоти и покриването на нормативи, а не толкова върху стимулиране на вътрешната конкуренция и участие на най-добре подготвените. Ниско ниво на състезанията от ДСК и неадекватни възможности за участие в силни международни състезания. Пренебрегване на основополагащи принципи при системата на многогодишната спортна подготовка, относно планирането и реализацията на тренировъчния процес, включително тенденции за „форсиране“ на подготовката в началните етапи и в спортове с ранна специализация.

10. Въпросът се усложнява и от обстоятелството, че много от ангажираните субекти имат различни интереси, приоритети, компетенции и налични ресурси и не разполагат с необходимите способности за мотивиране и въздействие. От фундаментално значение е и фактът, че макар и действащите в страната спортни федерации и техните клубове да се възприемат от ММС като партньори за реализация на амбициите и обещанията за международни успехи, то те се различават като ниво на изградени способности за осъществяване на своите цели. Реално те са доста различни от гледна точка на структура, размер, обективни възможности, финанси, кадри, специализация, изградени партньорства и среда на съществуване, поради което имат и различни нужди от специализирана подкрепа.

ВЪПРОСИ ЗА САМОПОДГОТОВКА

1. С какво свързвате понятията ДЮС и СВП?
2. Посочете каква е връзката между ДЮС и СВП?
3. По какъв начин се извършва преходът от ДЮС в СВП във Вашия спорт?
4. Кои са основните проблеми в развитието на Вашия спорт и на какво се дължат според Вас?

ТЕМА 2. СТРАТЕГИЧЕСКИ ЦЕЛИ И МОДЕЛИ В УПРАВЛЕНИЕТО НА ДЮС

Основни понятия:

- ✓ Стратегически цели, структурно-функционални модели и програми за развитие на ДЮС
- ✓ Система за развитие на спортни таланти
- ✓ Кадрово, материално-техническо и финансово осигуряване на ДЮС

Успехът в съвременния спорт е в добрия баланс между качествено спортуване на деца, ученици и любители и успешното представяне на елитните спортисти. Подкрепата и инвестирането в развитие на детско-юношеския спорт (ДЮС) е една от водещите политики в страните от Европейския съюз, като се отчитат националните особености, традициите, предпочитанията, тенденциите, добрият опит, интелигентното управление на ограничения ресурс от спортни таланти, специалисти и средства. Както се оказва, проблемът не е в мобилните телефони, интернет игрите и телевизията,

които са част от живота на всички деца по света, а в това дали разполагат с равнопоставен достъп до добри условия, треньори и възможности за спортуване, личностно и спортно развитие.

СЪДЪРЖАНИЕ НА ТЕМАТА

1. Стратегически цели, структурно-функционални модели и програми за развитие на ДЮС

ДЮС може да се определи като специализирана система от структури, способности и форми за откриване и насочване към организирани занимания с даден спорт с цел реализиране на спортен талант, придобиване на спортни знания, развиване на способности и личностно усъвършенстване, спортно израстване и постигане на спортни резултати на всички нива. ДЮС се осъществява в училищни спортни отбори, подготвителни групи, детско-юношески школи и академии към спортни клубове, специализирани спортни училища.

Устойчивото съществуване на ДЮС се крепи на няколко компонента: стабилно финансиране и качествена материална база; квалифицирани треньори; специализирана методика, литература и технологии; мотивация за кариерно развитие; конкуренция и силни състезания.

Спорт в училище

Първото докосване със спорта на всеки олимпийски медалист или „звезда“ в професионалния спорт е в квартала и в училище. Основната цел е насърчаване на децата и учениците към физическа активност и системно практикуване на спорт като средство за здравословен начин на живот и подкрепа на личностното развитие. Това се случва чрез създаване на необходимите условия за системни занимания с физическо възпитание и спорт и възможности за спортна изява.

Спортуването на учениците и участието им в спортни дейности са пряко обвързани със здравословното им състояние, както и предпочитанията към видове спорт. В голямата си част съществуващата спортна инфраструктура на територията на училищата е амортизирана и неотговаряща на съвременните изисквания за спортни занимания, като същевременно е предпоставка за получаване на травми и контузии. Реализирането на стратегическите цели на ММС в областта на ДЮС е свързано с поэтапното осигуряване на подходяща материално-техническа база и

оборудване със спортни уреди и пособия. Това е предпоставка за оптимизиране на учебно-възпитателния и тренировъчния процес, както и за организиране на спортни прояви като неразделна част от развитието на личността и спортния талант на подрастващите.

Извънкласната спортна дейност с учениците е доброволна и се организира от директорите на училищата под ръководството на професионално подготвени учители и треньори в спортни групи в училище и училищни спортни клубове. Основни приоритети са: привличане в системни занимания на възможно повече ученици; разширяване и усъвършенстване на знанията, уменията и навиците, на двигателните, моралните и волевите качества; изграждане на умения за прилагане на усвоеното във всекидневието.

Финансирането и координирането на програми в областта на спорта в училище са начин за разширяване на обхвата на спортуващи ученици. Значим нов момент е, че в учебния час за спортни дейности се дава възможност за придобиване на умения по вид спорт. Това върви с изискването тези часове да се провеждат под ръководството на педагогически специалисти с професионална квалификация „учител по физическо възпитание и спорт“ или „треньор“ по вид спорт, вписани в **Регистъра на спортно-педагогическите кадри или в Регистъра на треньорските кадри към ММС**. Част от условията са да се прецизират видовете спорт съобразно възможностите на спортната база, социалната значимост на конкретните видове спорт и интересите на учениците. Като пример в това отношение може да се посочи стартиралата от 2022 г. Национална програма на МОН **„Заедно в изкуствата и в спорта“**. Програмата обхваща ученици от държавни, общински и частни училища от I до XII клас, като броят на групите/отборите се определя от броя на учениците в училището. Сформирането на отбори може да става само за трите основни колективни спорта, които са и с най-голяма социална значимост – баскетбол, футбол и волейбол.

Ученическите игри са най-голямото като мащаб и участници спортно събитие в сферата на ученическия спорт в България. Състои се от серия от състезания по 8 вида спорт (баскетбол, волейбол, хандбал, футбол, бадминтон, лека атлетика, тенис на маса, шахмат) за момчета и момичета (V–XII клас). Провежда се в 4 етапа: вътрешноучилищни и общински състезания; областни състезания; зонални състезания; финали. Организацията и координацията на Игрите се осъществява от Българска асоциация „Спорт за учащи“ (БАСУ), федерациите по съответните видове спорт, а контролът по провеждането е под надзора на ММС и МОН. Целта на Ученическите игри е да се създадат условия за: развитие на индивидуалните способности и талант; създаване на училищни отбори чрез доброволно участие в организирана състезателна дейност; определяне на училищни отбори за участие в Световните ученически първенства, организирани от Международната федерация за училищен спорт.

Един от подходите за повишаване на мотивацията на изявени млади спортисти е реализирането на мерки за закрила на деца с изявени дарби в областта на спорта. Откриването, насочването и задържането на талантите в спорта са водещи фактори за формиране на позитивни примери за подражание. По отношение на действията за подкрепа личностното развитие на спортни таланти, внимание заслужава въведената практика на финансово подпомагане от страна на някои общини под формата на еднократни годишни стипендии за отлично представяне на

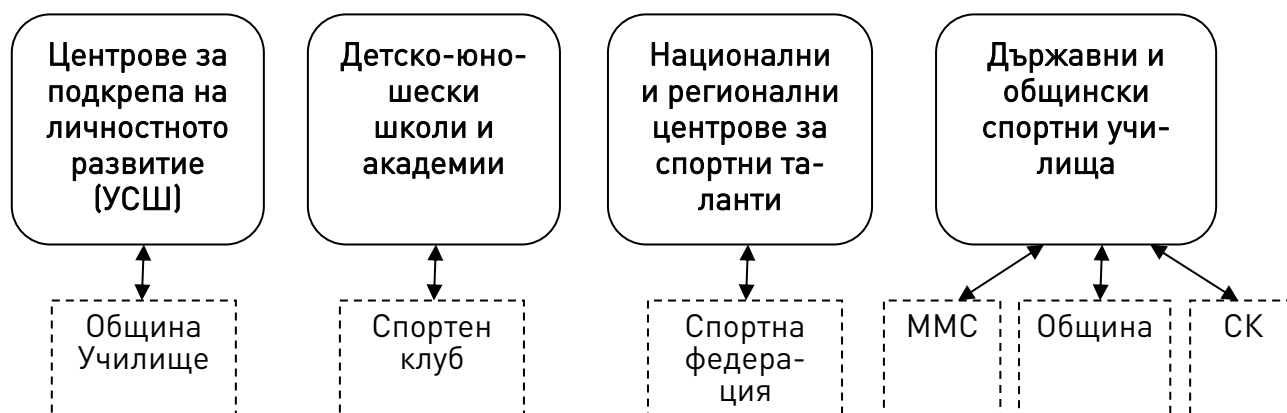
национални и международни спортни състезания. Най-често това става чрез нарочни общински наредби или **Наредбата за условията и реда за осъществяване на закрила на деца с изявени дарби на ММС**.

Важен акцент за гарантиране опазването на здравето на учениците спортисти е свързан и с подобряване на информираността срещу употребата на забранени допинг субстанции в спорта чрез превантивното антидопингово обучение на млади спортисти в различните образователни степени.

Подпомагането на организирания спорт за подрастващи в условията на спортни клубове се осъществява чрез Програмата на ММС „Децата и спортният клуб“, в действие от 2015 г. Целта на програмата е създаване на условия и възможности за подпомагане на спортни клубове в работата им за начална спортна подготовка на деца, за организиране на спортни състезания и участие в детски спортни прояви. Ефективен механизъм за подкрепа и стимулиране на спортните клубове за развитие на ДЮС на местно ниво са и общинските програми. Като пример може да се посочи стартиралата от 2016 г. **Програма за развитие на детско-юношеския спорт на територията на Столична община**. Всяка година над 80 спортни клуба, развиващи индивидуални и колективни олимпийски спортове, получават финансова подкрепа за участие в държавни първенства, в международни турнири, за екипировка, оборудване на спортна база и стимулиране на треньорите, работещи с детско-юношеските школи. Друга форма на партньорство в сферата на ДЮС между национална федерация, образователни институции и община е програмата „С волейбол на училище“, чието действие започва от 2022 г. Тя е по инициатива на Българската федерация по волейбол в партньорство със Столична община и РУО София-град. Волейболната игра се представя на учениците от професионални треньори от волейболните клубове, които запознават учителите по физическо възпитание с новите методики за ранно обучение и развитие на подрастващите. За клубовете пък това е възможност за селекция и привличане на таланти с желание и подходящи физически данни.

2. Система за развитие на спортни таланти

Развитието на спортния потенциал се реализира в няколко утвърдени структури, форми и нива (фиг. 1).

Фиг. 1. Структури за развитие на спортни таланти в ДЮС

2.1. Извънучилищна спортна дейност

Осъществява се в ученически спортни школи към общините; подготвителни групи и детско-юношески школи към клубове, членуващи в лицензирани спортни федерации. Извънучилищната тренировъчна и състезателна дейност се ръководи от специалисти с придобита професионална квалификация „треньор“ по съответния вид спорт, вписани в **Регистъра на треньорските кадри към ММС**.

2.2. Центрове за подкрепа на личностното развитие (ученически спортни школи на територията на община)

Принципът на функционирането им е желаещи и мотивирани деца да тренират и да се състезават допълнително през свободното си време, като по този начин задоволяват повишените си потребности за спортуване и развиване на таланта. Дейността им обхваща и деца в неравностойно положение, като целта е да се осигури свободен достъп до спортни дейности, както и стимулирането на деца с изяви в областта на спорта. Обикновено това става в партньорство с местната власт на общински спортни съоръжения, под ръководството на квалифицирани треньори по съответния вид спорт, чието заплащане става или от общината, и/или от събираните родителски такси за обучение. Видовете спорт и техният брой се определят в съответствие с: интересите и потребностите на учениците; наличната спортна база; популярността и традициите на спорта на местно ниво.

2.3. Спортни училища (СУ)

Те са своеобразният „връх“ в ДЮС. Попадналите в **СУ** след специализирани тестове за прием ученици са ключов (олимпийски) резерв за системата на СВП. Това налага СУ да работят в тясно взаимодействие със съответните спортни клубове и федерации, които имат отношение към системата за ранно откриване, подбор, подготовка и развитие на спортни таланти за нуждите на националните и клубните отбори. У нас са създадени и функционират 25 СУ, от които 19 са общински и се финансират от бюджетите на съответните общини. Към настоящия момент на територията на страната има 6 държавни спортни училища, финансирани чрез бюджета на ММС. Общо в 25-те СУ се обучават над 7000 ученици. В държавните спортни училища са създадени центрове по водещите за страната видове спорт – олимпийски звена. За осигуряване на ефективен учебно-тренировъчен процес в определени етапи от годишната подготовка се провеждат тренировъчни лагери при специфични за съответния спорт условия. Това става чрез Програмата на ММС **„Подпомагане на учебно-тренировъчната дейност и дейността на централите за подготовка на резерв за спорта за високи постижения от изяви ученици в държавните спортни училища 2022“**. Тя предоставя възможности за подкрепа на най-изявените състезатели от спортния резерв чрез осигуряване на условия за развитие на таланта, спортно усъвършенстване и изграждане на спортисти с възможности за реализиране на високи спортни резултати на европейски, световни първенства и олимпийски игри. В централите за подготовка на резерв за СВП са включени над 400 изяви ученици в 22 вида спорт.

Спортните училища се явяват и основни структури за реализация на т.нар. двойна кариера при ученици спортисти, подпомагайки ги в съчетаването на учебно-образователния процес с тренировъчни и състезателни ангажименти. Най-общо понятието „двойна кариера“ обединява изискването спортистите успешно да

стартират, развият и приключат активната си състезателна кариера в комбинация с образование и/или работа, наред с други области от значение в различни етапи от техния спортен и личен живот. Основните предизвикателства са насочени към:

- ✓ съхраняване развитието на младите спортисти (проблема за ранната спортна специализация);
- ✓ намиране на баланса между спортна подготовка и образование;
- ✓ адаптация след края на спортната кариера.

2.4. Спортни клубове на местно ниво

Те се явяват „третият връх“ на триъгълника училище – община – спортен клуб. Клубовете са основното място за осъществяване на организиран учебно-тренировъчен и състезателен процес, като създават условия за подрастващи със спортен талант и мотивация да го развият под ръководството на квалифицирани спортни специалисти. Този процес се осъществява на принципа на децентрализираната подготовка. Освен това, клубовете предлагат различни спортни услуги и състезателни възможности, като по този начин удовлетворяват нужди и интереси от спортуване през свободното време. Служат за „мост“ между възможностите за спортуване извън училище и по-нататъшната спортна реализация. Развитието на спортния талант става в рамките на подготвителни групи и последваща селекция в детско-юношеска школа/академия и евентуално в представителния отбор (мъже или жени) и/или националните отбори в съответната възрастова група. Спортните клубове са ключов партньор и служат за база за осъществяване на учебно-тренировъчния процес на възпитаниците на спортните училища.

2.5. Специализирани структури за развитие на таланти в ДЮС

Необходимо е да се вземе предвид, че в зависимост от това дали даден спорт е индивидуален или колективен, дали се практикува целогодишно или сезонно, дали се играе на открито или закрито, съществуват различни модели, структури, стратегии и практики в начина на подготовка и системата за откриване, насочване, подбор и развитие на спортни таланти. Всичко това води до взаимно учене и взаимстване на добри практики. Те обаче имат смисъл само ако са внимателно обмислени и адаптирани, съобразявайки се със спецификите на всеки спорт и средата на съществуването му. Европейският опит показва, че работата с най-перспективните спортни таланти се осъществява основно в **национални и регионални центрове за подготовка и развитие на спортни таланти и детско-юношески школи (ДЮШ)**.

В колективни спортове като футбола или баскетбола подобни структури са известни още и като детско-юношески академии (ДЮА). Основната цел на една школа/академия е подготовка и развитие на селектирани таланти за националните отбори и професионалния спорт. В зависимост от връзката с първоизточника на съществуването си има три типа.

Първият тип ДЮА се създават и зависят изцяло от съответната федерация. Възприето е да се наричат и **центрове за високо спортно майсторство**, които предлагат специализирана подготовка и обучение на най-добрите таланти в определени възрастови групи от страната или отделен регион. Главната цел на тези академии за спортни таланти е създаване на възможно най-добрите играчи за националните отбори. Работата е изцяло под контрола на съответните национални треньори на

детско-юношески формации. Основното предимство е във възможността да се работи системно, методично и последователно; да се повлияе върху психологията на младите спортисти, които реално са на разположение 24/7; да могат да израстват като отбор. Сред рисковете могат да се посочат: сериозните финансови средства за издръжката на подобен център; осигуряване на училище; поддържане на реда и дисциплината; нуждата от адекватни съоръжения (тренировъчни игрища, фитнес, възстановителна база, общежитие, столова и др.), които не могат да се изпълзват за други цели.

Вторият тип са традиционно познатите клубни школи/академии. Те нямат пряка връзка с федерацията и съответното спортно-техническо звено, но остават ключови за откриването, развитието и изграждането на спортни таланти. Практиката показва, че техническият директор на федерацията и треньорите на детско-юношеските национални отбори следва да установят много тесни връзки с треньорите в клубните школи, наблюдавайки тяхната работа от гледна точка на селекция, методика, отношения със състезателите, професионално развитие, треньорски лицензи и други практически въпроси. В страни, в които националните федерации са наложили система за клубно лицензиране и категоризация на ДЮШ, съществуват минимални стандарти и критерии за оценка и качество на условията и начина на тяхната работа.

Третият вид ДЮШ могат да бъдат създадени и управлявани от частни лица. Най-често те се учредяват със статут на спортен клуб и стават членове на федерацията, за да получат право на участие в състезанията и турнирите от държавния спортен календар. Могат да са регистрирани и като частни фирми, предлагащи спортни услуги срещу заплащане, без обаче да са членове на федерация и не участват в официални състезания. Често това води до проблеми, тъй като е много трудно за федерацията да контролира тяхната работа. Друг проблем засяга етични последици, особено когато движещият мотив в дейността им е комерсиална, а не е свързана толкова с личностното развитие на детето, неговия талант или в полза на спорта.

Именно за да се намалят рисковете от липса на професионално отношение и прекомерния фокус върху икономически изгоди, съответната федерация трябва да въведе минимални изисквания за функционирането на ДЮШ. У нас БФС планира да въведе категоризация на ДЮШ, където сред основните мотиви и очаквания са по-добър контрол върху работата, стимул за подобряване на условията и възможност родителите да направят максимално информиран избор.

В отделните видове спорт се наблюдават значими разлики както в дейността на спортните клубове и школи, предлагащи главно тренировки и участие в състезания срещу заплащане, така и в техния модел на финансиране, реални способности, ползвана база, кадрови потенциал, прилагана методика, критерии за селекция, изградени партньорства, имидж и ниво на конкурентоспособност. Така например в спортове като борбата, леката атлетика или бокса не е популярно да се следва единна методика поради риска от загубване на специфичен стил при подготовката в отделните школи по места. Подобен подход би бил по-подходящ за колективни спортове като футбола или баскетбола. По принцип всеки клуб е свободен да решава по каква методика ще работи. В някои европейски страни (Австрия, Белгия, Германия, Нидерландия, Швейцария) клубовете сключват договори със съответните федерации за работа по единна методика, приета и контролирана от федерацията, за което получават допълнително финансиране. Същото важи и за приноса на клуба към националните юношески и девически отбори. Съвсем друг модел и начин на работа се

следва в спортове, изискващи ранна специализация и относително кратка състезателна кариера, като художествена и спортна гимнастика.

Много от клубовете, предлагащи спортни занимания срещу заплащане, изпълняват основно социална или „аниматорска“ роля предвид заетостта на родителите в големите градове и ясно обособилата се тенденция да записват децата си на спорт, защото други вече са го направили. В такива случаи те са водени по-скоро от здравеукрепващи или социализиращи мотиви, отколкото от стремеж към професионална кариера в спортното им развитие. От друга страна, бизнес моделът, основан на спортуване в клубна среда срещу заплащане, предполага сериозна зависимост на клубовете в отношения си с родители и трениращи. При клубове, където дейността им почти изцяло зависи от средствата, които родителите отделят, често се наблюдават редица нежелани практики. В стратегически план тези клубове изпадат в отношения на зависимост от родителите, с преки репутационни щети и изкривяване на самия социално-педагогически, психологически, управленски и технологичен процес на подбор, развитие и кариерна реализация на спортни таланти.

3. Ресурсно осигуряване на ДЮС

Основният **кадрови ресурс** за нуждите на системата на ДЮС обхваща:

- ✓ тренъори по вид спорт (на клубно ниво, в ДЮШ и национални отбори);
- ✓ учители по физическо възпитание и спорт;
- ✓ съдии и технически лица;
- ✓ спортни мениджъри, спортно-технически директори, директори на ДЮШ/А, регионални координатори;
- ✓ административен и помощен персонал;
- ✓ експерти в специализираните дирекции на ММС и общините;
- ✓ спортни медици;
- ✓ кондиционни и други видове специализирани тренъори, съобразно нуждите и особеностите на конкретния спорт;
- ✓ методисти, скаути, анализатори на данни;
- ✓ физиотерапевти, кинезитерапевти, масажисти, психолози, диетолози, физиолози;
- ✓ доброволци.

Финансирането на структурите, дейностите и материално-техническото осигуряване в ДЮС става от следните източници, но в различни пропорции при всеки спорт:

- ✓ месечни такси от родителите за обучение, плюс разходи за екипировка, пособия, транспорт, участие в състезания и др. Освен като главен „инвеститор“ в развитието на ДЮС, родителите се явяват и съществен доброволчески ресурс, като основните форми на ангажираност са: транспортиране на деца, пране на екипи, изпълнение на маркетингови функции в полза на самите клубове – фото/видео заснемане, качване на материали в социалните медии;
- ✓ кандидатстване с проект за целево финансиране по програми на ММС;
- ✓ кандидатстване с проект за целево финансиране по програма за развитие на спорта по линия на общините;

- ✓ целеви средства от държавния бюджет и от бюджетите на общините за закупуване на пособия за спортна дейност в учебните заведения;
- ✓ спонсори, дарители и рекламодатели на клубна школа, на отделни турнири;
- ✓ целеви средства по програми за спортно развитие на международни федерации (осъществява се чрез съответната българска спортна федерация);
- ✓ компенсационни такси за подготовка и обучение при смяна на клубна принадлежност, други отчисления и солидарни плащания (основно в някои колективни спортове);
- ✓ индивидуални и/или отборни такси за правоучастие в турнирни състезания;
- ✓ продажба на календари и други артикули (по клубна линия).

Материално-техническото, технологичното и научното осигуряване на учебно-тренировъчния и състезателния процес в ДЮС най-общо включва:

- ✓ общински бази, в т.ч. в училищата; спортни обекти и съоръжения с национално значение (ММС);
- ✓ тренировъчна и състезателна екипировка;
- ✓ спортни диспансери и лаборатории за функционални изследвания;
- ✓ фитнес съоръжения и места за възстановяване;
- ✓ специализирани уреди и пособия за практикуване на съответния спорт/дисциплина;
- ✓ специализирани уреди, пособия и софтуер за управление и контрол на спортната подготовка; за съдийстване и техническо администриране на състезания;
- ✓ медикаментозни, биостимулиращи, физиотерапевтични средства за възстановяване;
- ✓ пансионат и хранене;
- ✓ транспорт и консумативи;
- ✓ специализиран софтуер за събиране и анализ на спортни данни;
- ✓ специализирана литература, методически пособия, обучителни курсове и онлайн академии за треньори;
- ✓ дигитални средства за комуникация, в т.ч. социални медии, мобилни приложения, уеб-базирани услуги за спортисти и треньори.

ВЪПРОСИ ЗА САМОПОДГОТОВКА

Учебна задача 1

1. Посочете основните видове структури и форми за развитие на млади спортисти с потенциал в ДЮС.
2. От гледна точка на Вашия спорт – каква е ролята на всяка от тези структури, какви видове кадри има, как се финансират и кои са най-използваните средства за материално-техническо, технологично и научно осигуряване?

Учебна задача 2

Направете проучване в интернет страницата на Вашата община и се запознайте с общинската програма за подпомагане развитието на спорта. Отговорете на следните въпроси:

- Кои спортове се подкрепят от общината?
- Какви дейности в сферата на ДЮС и СВП се подпомагат от общината?
- Под каква форма общината подкрепя ДЮС и СВП?

- Какви критерии се прилагат за финансиране на отделни спортисти, отбори, клубове и състезания?

Учебна задача 3

Намирате се на прага на завършване на спортното училище и предстои да се дипломирате с професия „помощник-треньор“. 1. Направете списък и опишете следните неща:

- Кога и къде започнахте да тренирате Вашия спорт?
 - Какво Ви мотивира да го правите (от 3 до 5 основни причини)?
 - Кой са трите водещи Ви приоритета в образованието и трите водещи цели в спорта?
 - Кой са петте основни трудности, които срещате в живота си на ученик и спортист? Как успявате да се справяте?
 - Какви планове имате след завършване на училище?
 - Кой, според Вас, са най-важните качества и умения, които трябва да притежава един треньор по Вашия спорт?
 - Върху какво трябва да работите, за да станете по-добри като спортист и треньор?
2. Използвайте същите въпроси и интервюирайте ваш съученик/съотборник. Направете сравнение между Вас и този, когото сте интервюирали, като по всяка от точките се опитайте да изведете сходствата и разликите.

ТЕМА 3. МЕНИДЖМЪНТ НА СВП

Малко области от човешкия живот се радват на такава повсеместна популярност, както спортът за високи постижения (СВП). Олимпийските игри и други добре познати глобални спортни събития, под егидата на международните спортни организации, генерират огромен зрителски, медиен, икономически и политически интерес. Той е съпроводен със сериозни инвестиции от правителствата и бизнеса. През последните години обаче процесите на професионализация, комерсиализация и глобализация изправят бъдещето на спорта пред все по-голяма несигурност и нови предизвикателства. В същото време технологичните новости и дигиталните комуникации отварят нови възможности в търсенето, предлагането, създаването, консумирането и маркетинга на спортния продукт.

Основни понятия:

- ✓ *Същност, съдържание и основни направления в мениджмънта и маркетинга на СВП*
- ✓ *Източници и механизми за финансово и материално-техническо осигуряване на СВП*
- ✓ *Кадрово и научно-технологично осигуряване на СВП*

СЪДЪРЖАНИЕ НА ТЕМАТА

1. Същност, съдържание и основни направления в мениджмънта и маркетинга на СВП

Под СВП (известно още като елитен спорт, високо спортно майсторство, зрителски, олимпийски спорт) се разбира всяка форма на организирана състезателна дейност от развитие на спортния талант до постижения на международни спортни форуми. Това условно включва системна, висококонкурентна, интензивна, научнообоснована и ресурсно осигурена тренировъчна и състезателна дейност за постигане на максимални спортни резултати.

СВП се реализира в рамките на добре интегрирана система от международни, национални и местни структури за ръководство, координация и развитие на спортносъстезателната дейност.

СВП се реализира в рамките на добре интегрирана система от международни, национални и местни структури за ръководство, координация и развитие на спортносъстезателната дейност.

Приоритетите в развитието на СВП са насочени към осигуряване на високоефективен тренировъчен процес за постигане на върхови спортни резултати в условията на непрестанно нарастваща конкуренция, засилваща се тенденция към ранна специализация и обособяване на т.нар. елити в редица спортове. Неразделна част от това е и развитието на потенциала на талантиливи млади спортисти, важен елемент от който е създаването на правила и механизми за специална защита на тяхното здраве, психика, кариера и спортна етика. Основните начини за постигането на търсените ефекти са реализацията на национални програми за СВП, разработване и внедряване на нови, научнообосновани и технологично подпомогнати средства за контрол и оценка на ефективността на тренировъчния процес. Сред ключовите мотиви за подкрепа на СВП могат да се открият: повишаване на авторитета и престижа на страната; национална гордост и културна идентичност; популяризиране на страната като привлекателна спортна и туристическа дестинация; стимулиране икономическото развитие на определени сектори, градове и части от страната; постигане на траен социален ефект сред подрастващите чрез широкото отразяване на постиженията на елитните спортисти и увеличена популярност на спорта.

В системата на СВП водещо място имат **спортните клубове и федерациите** като основа за развитие на високо спортно майсторство. Те създават необходимите условия за обхващане на по-широк контингент от спортисти с потенциал, както и състезатели от проектонационалните отбори, които се подготвят в своите клубове. Подготовката им обикновено се планира, провежда и контролира съвместно от спортните клубове и националните федерации. Ориентацията към СВП и превръщането на тази дейност в основно занимание се явява фундаментът на професионалната спортна кариера. Професионалното занимание със спорт стъпва изцяло на пазарни и маркетингови принципи, свързани с изграждане и продажба на собствен имидж, права, популярност. Тренировъчната и състезателната дейност за високи постижения се осъществяват от спортисти, картотекирани със статут на аматьори, или професионалисти под ръководството на висококвалифицирани треньори и спортно-технически щабове. Статутът на спортистите се определя с правилници на спортните федерации, като в различните спортове има различни правила. На основата на тези правилници спортните клубове сключват договори със спортисти.

Ако погледнем как е устроен спортът в Европа, ще открием, че съществува интересна подредба, която прилича на пирамида – нейната основа са **спортните клубове**, следващото ниво се оформя от федерациите по отделните видове спорт. Няма как да има федерация без спортни клубове. Те са „гръбначният стълб“ на спортната система. По данни на **Регистъра на спортните клубове към ММС** има вписани 3845 клуба, членове на лицензирани спортни федерации по един или сходни видове спорт. Мнозинството от клубовете у нас са юридически лица с нестопанска цел в общественополезна дейност, което им дава възможност за финансиране с публични средства. Съгласно Закона за ФВС има два вида клубове – **спортен клуб за развитието на един или сходни спортове** и **многоспортов клуб** за развитието на повече от един спорт. Спортният клуб за развитие на един или сходни спортове може да бъде член само на една спортна федерация и трябва да е наел на трудов или друг вид договор треньорски кадри по съответния вид спорт.

Спортните организации на национално ниво у нас, имащи отношение към СВП, включват **Българския олимпийски комитет (БОК)** и **спортни федерации**, които ръководят развитието на всички олимпийски и неолимпийски спортове.

БОК е сдружение с нестопанска цел, което обединява български спортни федерации, национални спортни организации, регистрирани като юридически лица, и отделни физически лица. Тя е единствената организация, призната от **Международния олимпийски комитет (МОК)**, която представлява България на Олимпийски игри, развива и защитава олимпийското движение в страната.

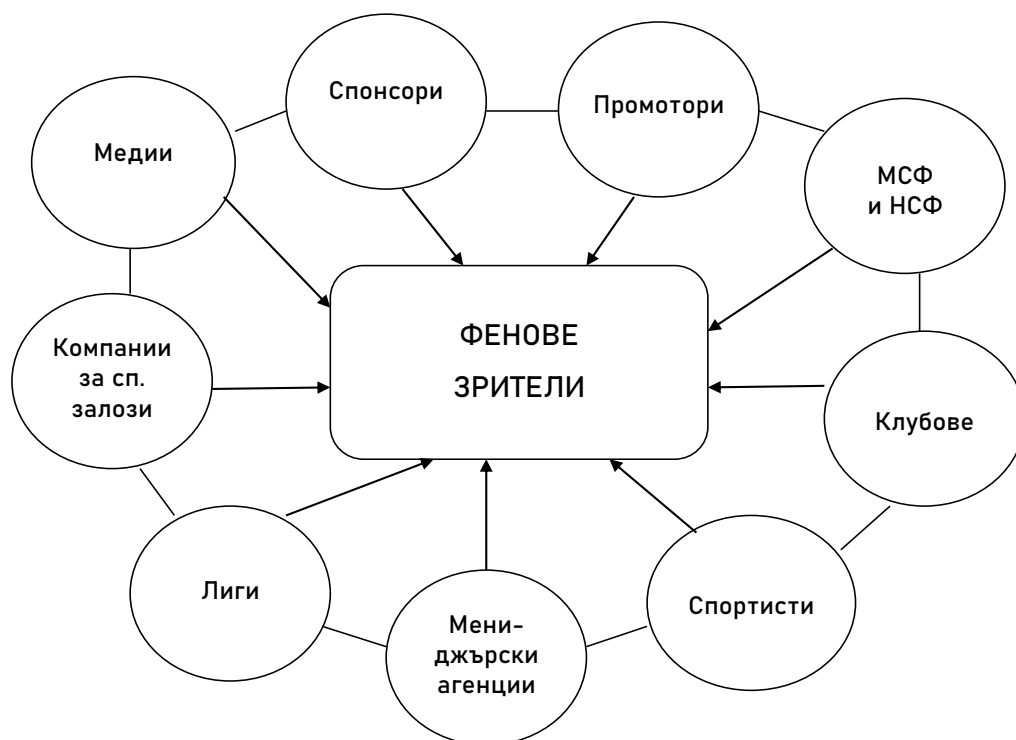
Спортните федерации са два вида – *по един или сходни видове спорт; многоспортови*. По данни на **Регистъра на лицензираните спортни федерации към ММС** съществуват 104 национални федерации, от които 92 по един или сходен вид спорт и 12 многоспортови. В спортните федерации по един или сходен вид спорт могат да членуват единствено спортни клубове по съответния вид спорт. За създаване на федерация по вид спорт са необходими минимум 15 клуба, регистрирани в не по-малко от 3 административни области на страната. Федерациите имат статут на самостоятелни юридически лица с нестопанска цел в общественополезна дейност. Те се лицензират от ММС (лицензът е безсрочен), което им дава признание, легитимност, възможности за финансиране с публични средства и право да извършват дейността си на територията на страната. Основната им мисия е да обединяват и

защитават интересите на своите членове (клубовете) и да развиват своя спорт от масово до елитно ниво.

При организирането и провеждането на държавните първенства спортните федерации могат да създават професионални групи, в които участват и се състезават професионални спортисти и отбори. За всеки отделен вид спорт може да се създава само една професионална лига, но спортните федерации не могат да поставят изисквания в държавните първенства да участват само професионални спортисти и/или отбори. **Професионални спортни клубове** у нас има основно във футбола и няколко в баскетбола и волейбола, докато в индивидуалните спортове такива липсват. Те могат да съществуват под формата на капиталови дружества по Търговския закон. Необходимо е да имат сключени професионални договори със своите състезатели.

Комерсиалният формат на лигите и участващите в тях отбори – клубни, а отсикоро и национални – ги превърнаха в изключително атрактивни и желани партньори както в глобалното популяризиране на техните спортове и състезания, така и в маркетинговите стратегии на редица компании и телевизии. Важно е да се разбере, че елитният спорт е развлекателна индустрия, а не хоби. „Спектакълът“ е запазена територия за зрителите на живо или пред телевизията/компютъра/мобиления телефон. Генерирането на приходи е пряко свързано с продукта, който се предлага. Ако феноът/зрителят не е доволен от продукта, той просто не го купува.

Медии, спонсори, клубове, лиги и федерации – собственици на права върху спортни състезания, мениджъри на спортни съоръжения, компании за спортни залагания, мениджърски агенции и самите елитни спортисти са част от една глобална, добре управлявана и самовъзпроизвеждаща се икономическа верига, която съчетава в едно цяло техните интереси (фиг. 1).

Фиг. 1. Икономическият кръговрат в елитния спорт

Бизнес моделът на съвременния спорт се гради върху добре интегрирана мрежа от спортни събития от местно до международно ниво. **Олимпийските игри**, монополът върху правата на които се държи от МОК, се предлагат на всеки две години в летен, зимен, а от 2010 г. и в младежки формат, са най-значимото глобално спортно събитие на съвремието. Те са съпътствани от регулярни световни и континентални първенства, различни комерсиални лиги и купи с участието на национални и клубни отбори под ръководството на международните федерации. На национално ниво спортните федерации, администриращи олимпийски и неолимпийски спортове, организират собствени първенства и турнири.

Спортните състезания могат да се окачествят като „кръвоносната“ система на спорта. Надпреварата в конкурентна среда и в рамките на установени състезателни правила е върховата точка на продължителния процес на подготовка за състезатели, треньори и длъжностни лица. Спортните събития на родна земя представляват допълнителен стимул за търсене на достойно представяне както в спортното изпълнение, така и в качеството на тяхното организиране и поднасяне. Състезанията също така могат да играят и ролята на катализатор за развитие на отделните спортове – шанс за увеличаване на спортуващите, подобряване на социалния профил, финансирането, спортната инфраструктура, човешкия и организационния потенциал, влиянието и престижа на един спорт у нас и на международното поле. В сферата на СВП спортните събития се явяват едновременно:

- ✓ основен елемент на състезателната дейност;
- ✓ интегрален резултат от реализацията на тренировъчния процес с цел постигане на високи спортни резултати;
- ✓ способ за изява на човешките възможности в екстремални условия; средство за усъвършенстване на спортистите и за контрол на спортната подготовка.

Особеностите на спортния календар при всеки спорт определят различни начини на планиране и организиране на подготовката и участието. Докато в спортове като лека атлетика, борба, бокс, вдигане на тежести, джудо, художествена гимнастика, ски, гребане и биатлон е типично да има чести и продължителни централизирани лагери на „Белмекен“, „Спорт палас“ или „Дианабад“, то при спортните игри, където има състезания почти всяка седмица, състезателите се подготвят в клубните си бази.

Глобалната пандемия от COVID-19 сериозно застраши модела, по който е изграден и съществува съвременният спорт – базиран изключително на спортни събития. Логиката на тази верига е следната: без спортни състезания няма какво да се излъчва; няма да има права за продажба и приходи; няма да има средства за подпомагане на националните федерации и/или клубовете от международните организации. Същата логика действа и при държавните първенства, лиги и турнири, където просто няма да има какво да се организира, подпомага и преразпределя. Такива проблеми вече възникнаха в рамките на МОК и ФИФА, а вероятно и в други международни спортни организации. Примерите с многомилиардните бюджети, управлявани от водещи световни спортни структури – МОК \$5,7 милиарда; ФИФА \$6,4 милиарда; NBA \$8,7 милиарда, ни помагат да разберем картината. Почти две трети от приходите на тези организации идват от медийни права за излъчване на големи спортни състезания. Тенденцията все повече е към създаване на т.нар. хибридни събития – междинен продукт с елементи от състезания на живо и виртуални преживявания, които вече генерират огромни печалби и привличат все по-

сериозни инвестиции. Телевизиите и компаниите за спортни залагания, които не-истово търсят ново съдържание, вече са готови да приемат това в близко бъдеще.

Новата стратегия на МОК е да включва в програмата на Олимпийските игри спортове и дисциплини, които могат да се развият като професионални и притежаващи сериозен маркетингов потенциал, особено сред младите хора от т.нар. поколение „Z“. Характерното за това поколение е, че живее в градска среда; то е мобилно, дигитално; цени личното си пространство; непрекъснато търси и споделя преживявания; предпочита персонализиран начин в комуникацията и заниманията през свободното време; проявява чувствителност към социални каузи; демонстрира висока склонност към различни форми на съревноваване, най-вече в интернет пространството.

2. Източници и механизми за финансово и материално-техническо осигуряване на СВП

Ресурсното осигуряване и координацията в областта на СВП се осъществяват чрез няколко програми, финансирани и управлявани от ММС, което превръща държавата в най-големия „инвеститор“ в елитния спорт.

Основната програма, чрез която се подпомага и контролира дейността на българските спортни федерации по отношение на СВП у нас, е **програмата за финансово подпомагане на дейности в областта на спорта за високи постижения**. Тя обхваща две направления: а) Олимпийска подготовка; б) Развитие на СВП – за подготовка и участие на спортистите в държавни и международни състезания за постигане на високи спортни резултати.

Втората програма: **„Олимпийска подготовка“**, обикновено има конкретен времеви обхват на действие съобразно предстоящи летни или зимни олимпийски игри. Основната цел е създаване на условия за реализиране на оптимален тренировъчен процес, чрез който да се подготвят състезатели и отбори за завоюване на медали и успешно представяне на спортистите от олимпийския отбор. Така например за Летните и Зимните олимпийски игри, съответно в Токио 2020 и Пекин 2022, в програмите за олимпийска подготовка са били включени 239 човека, от които 131 спортисти, 55 треньори и 53 длъжности лица от общо 16 български спортни федерации. С най-много участници се открояват борбата (52), боксът (29) и художествената гимнастика (25).

Третата програма за финансово подпомагане на дейности по провеждане на **домакинства на международни спортни състезания** цели да подпомогне финансово и логистично организацията на международни състезания у нас с перспектива да повишат престижа на българския спорт и да създадат оптимални условия за завоюване на медали и призови класирания от българските спортисти. Целевите състезания включват: световни и европейски първенства за олимпийски и неолимпийски спортове; световни и европейски купи и световни лиги за олимпийски спортове; квалификации за спечелване на квоти за олимпийски игри; турнири от най-висок ранг по експертна оценка.

Четвъртата програма за развитие на спортните клубове е ориентирана към подпомагане дейностите по реализацията на ефективен тренировъчен и състезателен процес на спортистите и увеличаване обхвата на практикуващи в различните възрастови групи като основа за реализиране на високи спортни резултати. Финансовото подпомагане е обвързано с постигнати резултати, броя на активно спортуващите и включените спортисти в националните отбори.

Петата и най-нова програма, в ход от 2022 г., цели да подпомогне **кадровото осигуряване** на спортните клубове чрез осигуряване на възнаграждение на един треньор от клуб за 1 календарна година, работещ със спортисти от различни възрастови групи.

Таблица 1 дава представа за финансирането през последните три години на 5-те основни програми, управлявани от дирекция „Спорт за високи постижения“ към ММС.

Програма	Средства в млн. лева		
	2022 г. (към юни)	2021 г.	2020 г.
Програма за финансово подпомагане на дейности в областта на спорта за високи постижения	18 947 185 (Направление 2)	20 677 090	18 921 304
Олимпийска подготовка	12 178 177 (Направление 1)	7 855 400	7 732 700
Програма за финансово подпомагане на дейности по провеждане на домакинства на международни спортни състезания	5 000 000	5 023 182	5 752 044
Програма за развитие на спортните клубове	13 350 000	13 350 000	8 450 967
Програма за кадрово осигуряване	1 622 400	-	-

Както става ясно, средствата по бюджета на ММС са най-големият източник за финансово подпомагане дейността на спортните организации по отношение на СВП. Бюджетите им варират в широк спектър. Друга форма за подпомагане развитието на СВП от страна на държавата е инвестирането в изграждане, поддръжка и модернизация на спортни обекти и съоръжения с национално значение. Общините също играят значима роля при организирането и финансовото подпомагане домакинството на различни спортни състезания на тяхна територия; подкрепят местни спортни клубове, развиващи СВП; предоставят спортни бази.

Домакинството на елитни спортни състезания, медийното отразяване и изпълването на известни спортисти в качеството на примери за подражание са най-често използваните инструменти в опитите да се увеличи броят на спортуващите или да се привлекат нови практикуващи, особено сред подрастващите. Те могат да повлияят нивата на спортуване, но в най-добрия случай ефектите са крайно ограничени и засягат основно запазването на вече спортуващи хора, отколкото стимулирането и привличането на напълно нови участници.

В този смисъл от фундаментално значение е да се вземе под внимание потенциалът на елитния спорт за генериране на редица ползи предвид значителния брой турнири и състезания за различните възрастови групи и формати, които се провеждат на територията на страната. Това предполага проактивен подход от страна на държавата, общините и бизнеса към спортните състезания с цел създаване на трайни ползи и постигане на широка гама от ефекти в различни социални и икономически сфери. В основата на този стратегически хоризонт на използване на спортните състезания от малък, среден и голям мащаб (от международен и местен характер) стои разбирането какво предварително може да се направи и как по-добре да се използват подобни възможности от различни членове на обществото

– граждани, спортни организации, треньори, съдии, доброволци, технически лица, държавни и общински власти, образователни институции, частен сектор.

Освен публично финансиране, спортните организации, развиващи СВП, генерират и собствени приходи, чрез които осигуряват дейността си и постигат своите цели. Те включват:

- ✓ реклама и спонсорство;
- ✓ ТВ права;
- ✓ продажба на билети за състезания;
- ✓ отчисления-бонуси (т.нар. солидарни плащания) за участие в олимпийски игри, световни и европейски първенства, квалификации, комерсиални турнири по линия на международни спортни организации;
- ✓ такси за правоучастие в спортни състезания;
- ✓ такси за картотекиране на спортисти;
- ✓ такси от дисциплинарни наказания на клубове и спортисти;
- ✓ спечелени наградни фондове от участие в състезания;
- ✓ трансфери на спортисти;
- ✓ продажба на брендиращи артикули.

Все повече набират скорост нови медийни канали за предаване на срещи и информация за спортисти и отбори – дигитална и интерактивна телевизия, видео при поискване, интернет, уеб кастинг и други. В България все още са подценени силата на електронната търговия, социалните мрежи и управлението на базирани данни на спортни потребители.

3. Кадрово и научно-технологично осигуряване на СВП

Съгласно Закона за ФВС спортнопедагогическите кадри са спортнопедагогически специалисти и треньорски кадри. По данни на Регистъра на треньорските кадри към ММС (в сила от 18.01.2019 г.) до момента са вписани 4434 треньорски кадри по 76 вида спорт в следните длъжности:

- Инструктор – 666
- Помощник-треньор – 605
- Треньор – 2697
- Старши треньор – 254
- Главен треньор – 212

Регламентирането на видовете треньорски длъжности, минималните образователни изисквания за тяхното заемане, изпълнявани функции и задължения става чрез **Наредба № 1 от 4.02.2019 г. за треньорските кадри**. Треньорите, притежаващи съответната квалификация, извършват тренировъчна дейност на основата на сключен договор със спортен клуб или с лицензирана спортна федерация.

Подготовката на спортнопедагогическите специалисти става най-вече в Национална спортна академия „Васил Левски“, след съгласуване с министъра на младежта и спорта, като за обучението се осигуряват средства от държавата. Друга, наложил се практика в подготовката и повишаването на професионалната квалификация на треньорите е чрез т.нар. треньорски школи, какъвто модел е възприет във футбола. Дейността на Българската футболна треньорска школа става на основата на Треньорската конвенция на УЕФА, а обучението се реализира в сътрудничество с НСА „Васил Левски“.

Научно-приложната дейност и изследвания в системата на СВП се осъществяват от НСА „Васил Левски“, специализираните спортни катедри в други висши училища, институтите на Българската академия на науките и други научни организации във взаимодействие с ММС и спортните федерации. Двете водещи дирекции в този процес са „Координация и контрол на спортната подготовка“ и „Спорт за високи постижения“. В спортния комплекс „Дианабад“ се намират лабораторията за специализирани спортни изследвания и Антидопинговият център.

В съвременния елитен спорт спортната наука и прилагането на най-новите технологични решения са онова, което „дава разликата“, предвид огромната конкуренция и изравнените възможности в средствата и методите на тренировка. Накратко, те могат да се обобщят под формата на:

- ✓ високотехнологични лаборатории за функционални изследвания и допинг контрол;
- ✓ модерни тренировъчни и фитнес съоръжения, центрове за възстановяване;
- ✓ средства за възстановяване и подобряване на спортните резултати;
- ✓ дигитални информационни технологии за събиране и анализ на спортни данни; биомеханичен профил на движенията;
- ✓ усвояване и прилагане на новостите в тренировъчната методика и непрекъснато професионално усъвършенстване на треньорите чрез достъп до специализирана литература, методически пособия, онлайн обучителни курсове и академии;
- ✓ интерактивни платформи за симулиране на реални спортни ситуации;
- ✓ биотехнологии и биомедицински приложения на основата на използване на генетична информация и нанотехнологии;
- ✓ иновативни решения и материали в спортната екипировка и уреди;
- ✓ изграждане на нови, високотехнологични, енергоспестяващи и щадящи природата спортни съоръжения.

ВЪПРОСИ ЗА САМОПОДГОТОВКА

Учебна задача 1.

Използване на нови технологии в спортната практика

1. Кои социални медии и мобилни приложения, според Вас, са най-ефективни за повишаване на интереса към практикуване и гледане на Вашия спорт? Защо?
2. Как бихте ги използвали в ролята си на треньор?
3. Дайте примери за смислено и ефективно използване на дигитални технологии, специализиран софтуер и други съвременни средства за тренировка и възстановяване във Вашия спорт.

Учебна задача 2.

Възползване от състезания и известни спортисти

В ролята си на треньор, посочете конкретни начини/стъпки:

- Как бихте използвали известни имена от Вашия спорт (настоящи и бивши спортисти) за привличане на нови деца да практикуват спорта Ви?
- Как бихте могли да се възползвате от домакинството на турнири, държавни първенства или международни състезания във Вашия град, за да повишите интереса към практикуване и гледане на Вашия спорт?

Учебна задача 3.

Етични въпроси в спортната практика

1. Кои са основните причини и рискове при използване на допингиращи средства от:
 - а) перспективни състезатели;
 - б) вече утвърдени имена във Вашия спорт?
2. Кои са основните причини и рискове от участие в уговорени срещи при: а) обещаващ състезател в началото на кариерата си; б) спортист в края на кариерата си?
3. Дайте примери за известни Ви образователни програми, информационни кампании и други средства за превенция на използването на допинг или участие в уговорени срещи във Вашия спорт!
4. Ако вие самите сте участвали в подобни образователни програми, кой ги организира, какво съдържаха като включени дейности и с какво Ви бяха полезни?
5. Как бихте реагирали, ако Ваш **съотборник** е въввлечен в използване на допинг или участие в уговорени срещи?
6. Как бихте постъпили, ако Ваш **състезател** е въввлечен в такива дейности?

ТЕСТ

УПРАВЛЕНИЕ НА ДЕТСКО-ЮНОШЕСКИЯ СПОРТ (ДЮС) И СПОРТА ЗА ВИСОКИ ПОСТИЖЕНИЯ (СВП) В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

1. Посочете кое определя управлението като информационен процес:

- ☐ А) приемането, преработването и предаването на информация
- ☐ Б) правата и обратната връзка
- ☐ В) и двете

2. Посочете правилното понятие за *СИСТЕМА* от гледна точка на управлението на физическото възпитание и спорта:

- ☐ А) целогодишен тренировъчен и състезателен процес, насочен към постигане на високи спортни резултати и призови класирания на национално и международно ниво
- ☐ Б) организирана съвкупност от взаимосвързани и взаимодействащи си елементи, които са в непрекъснати и разнообразни връзки с външната обкръжаваща среда на съществуване
- ☐ В) законодателна власт, която контролира и управлява всички спортни структури в страната

3. Посочете към коя система попада *детско-юношеският спорт*:

- ☐ А) образователната система
- ☐ Б) системата за физическо възпитание и спорт
- ☐ В) системата за специализирани знания

4. Посочете кой е основният нормативен документ в сферата на физическото възпитание и спорта в България:

- ☐ А) Нормативните актове на Министерството на образованието и науката
- ☐ Б) Нормативните актове на Министерството на младежта и спорта
- ☐ В) Законът за физическото възпитание и спорта

5. Посочете кои министерства отговарят за развитието на *детско-юношеския спорт*:

- ☐ А. Министерството на образованието и науката
- ☐ Б. Министерството на младежта и спорта
- ☐ В. Министерството на труда и социалните грижи

6. На празното място в изречението посочете едно от дадените предложения, за да бъде изречението правилно структурирано:

*„За ефективното функциониране на Националната система за
..... е необходимо адекватно кадрово, научно, финансово, материално-техническо и пр. осигуряване.“*

- ☐ А) физическо възпитание и спорт
- ☐ Б) високото спортно майсторство
- ☐ В) на подбор

7. Посочете в кой ред (А, Б или В) се съдържат пропуснатите думи в текста, за да бъде правилно изведена Главната стратегическа цел на Националната системата за физическото възпитание и спорта в България:

„Главната стратегическа цел на системата ена физическото възпитание, спорта и социалния туризъм като средство за подобряване на здравето и физическата годност на населението, максимално на дела на обхванатите в организирания спорт за всички от разнообразни социални групи, както и издигане на спортния престиж на нацията на световно равнище.“

- ☐ А) утвърждаването, разширяване
- ☐ Б) поощрението, извисяване
- ☐ В) методиката, понижаване

8. Посочете кой е колективният върховен орган на управлението на спортен клуб, регистриран по Закона за юридическите лица с нестопанска цел:

- ☐ А) управителният съвет
- ☐ Б) общото събрание
- ☐ В) треньорският съвет

9. Посочете в кой ред се съдържат правилните липсващи думи в текста:

„..... на Сдружение „Левски – Спорт за всички“ и се състои от 3 (трима) членове, които се избират за срок от пет години от на организацията.“

- ☐ А) общото събрание, председателя на управителният съвет
- ☐ Б) общото събрание, контролният съвет
- ☐ В) управителният съвет, общото събрание

10. Посочете къде се извършва селекцията на спортни таланти съгласно Национална стратегия за развитие на физическото възпитание и спорта в Република България:

- ☐ А) в детските спортни школи

- ☐ Б) в детските градини
- ☐ В) в школите по изкуствата

11. Посочете в кои от отговорите се съдържат елементи на външната среда на управлението на спорта:

- ☐ А) политическото устройство, икономическото развитие
- ☐ Б) спортна база, спортните кадри
- ☐ В) субектите на управление, министерствата

12. Посочете на какви сектори е разделена структурата на организирания спорт в България:

- ☐ А. законодателен и изпълнителен
- ☐ Б. училищен и университетски
- ☐ В. публичен сектор и неправителствен спортен сектор

14. Различете кои са правилните съставни части на посочените две структури на ресурсното осигуряване на спорта в България:

1. Спортна база

А. Закони за физическото възпитание и спорта, наредби, правилници, кодекси, статuti, инструкции, харти и конвенции

2. Нормативна база

Б. Спортни обекти: с национално значение, с публична и частна общинска собственост, с частна собственост

Точки: 4

15. Посочете кои от изброените органи на държавната власт участват в изготвянето на законите имащи отношение към сисемата на физическото възпитание и спорта в България.

- ☐ А) Народното събрание
- ☐ Б) Министерството на младежта и спорта
- ☐ В) Спортните клубове

**ВЪПРОСИ ОТ РАВНИЩЕ „ЗНАНИЕ“ ПО ТЕМА „УПРАВЛЕНИЕ
НА ДЕТСКО-ЮНОШЕСКИЯ СПОРТ (ДЮС) И СПОРТА ЗА ВИСОКИ ПОСТИЖЕНИЯ
(СВП) В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ“**

1. Посочете кои са липсващите думи в определението за ДЮС:

*„Детско-юношеският спорт (ДЮС) е неразделна част от спорта в училище и
и служи като стратегически резерв (източник на спортни таланти) за спорт.“*

- ☐ А) СВП, елитния
- ☐ Б) СВП, аматьорския
- ☐ В) Спорт в спортните училища, елитния

2. Посочете с какво се свързва спортът за високи постижения (СВП), познат още като елитен спорт:

- ☐ А) с олимпийски резерв
- ☐ Б) с високи спортни резултати и класирания
- ☐ В) с високи резултати в училище

3. Издигането и утвърждаването на спортния престиж на нацията е една от стратегическите цели на политиката на Министерството на младежта и спорта. Посочете кои са най-важните дейности за развитието на ДЮС и СВП?

- ☐ А) осигуряване на спортни съоръжения
- ☐ Б) откриването на спортни таланти
- ☐ В) издаване на нови закони и наредби
- ☐ Г) обучението на треньори
- ☐ Д) подпомагането на спортната медицина и наука
- ☐ Е) създаване на специализирани медицинска кабинети

4. Практическата реализация на политиката в системите на ДЮС и СВП става чрез няколко основни инструмента. Посочете кои са те:

- ☐ А) закони
- ☐ Б) устав на спортните клубове
- ☐ В) стратегии
- ☐ Г) международните състезания
- ☐ Д) специални програми

5. Посочете коя е основната програма, чрез която се подпомага и контролира дейността на българските спортни федерации по отношение на СВП у нас:

- ☐ А) Програма за финансово подпомагане на дейности в областта на спорта за високи постижения
- ☐ Б) Програма на мерките за закрила на деца с изявени дарби от държавни, общински и частни училища
- ☐ В) Програма за развитието на спортните клубове

6. Подредете във възходящ ред длъжностите от класификатора на Регистъра на треньорските кадри, като поставите цифрите от 1 до 5 в празните квадратчета:

☐ А) главен треньор	☐
☐ Б) помощник-треньор	☐
☐ В) треньор	☐
☐ Г) инструктор	☐
☐ Д) старши треньор	☐

7. Ученическите игри са най-голямото като мащаб и участници спортно събитие в сферата на ученическия спорт в България. Състои се от състезания по 8 вида спорт. Посочете кои са те:

- ☐ А) футбол
- ☐ Б) шахмат
- ☐ В) тенис на корт
- ☐ Г) тенис на маса
- ☐ Д) гребане
- ☐ Е) лека атлетика
- ☐ Ж) баскетбол
- ☐ З) волейбол
- ☐ И) бадминтон
- ☐ Й) хандбал
- ☐ К) спортна гимнастика
- ☐ Л) вдигане на тежести
- ☐ М) борба

8. Ученици от какви възрастови групи и кои класове могат да участват на ученическите игри:

- ☐ А) 6–12 години от 1 до 7 клас
- ☐ Б) 11–18 години от 5 до 12 клас
- ☐ В) 7–11 години от 1 до 5 клас

9. Програмата за финансово подпомагане на дейности в областта на спорта за високи постижения обхваща две направления. Посочете кои са те:

- ☐ А) Олимпийска подготовка
- ☐ Б) Развитие на СВП за подготовка и участие на спортистите в държавни и международни състезания за постигане на високи спортни резултати
- ☐ В) Подпомагане на възстановяването на спортистите

- ☐ Г) Финансово осигуряване за екипировка

10. Посочете с кого трябва да имат сключен договор спортните клубове, развиващи детско-юношеския спорт (ДЮС) и спорта за високи постижения (СВП):

- ☐ А) с треньорски кадри по съответния вид спорт
- ☐ Б) с лицензирана спортна федерация
- ☐ В) със спортно училище

**ВЪПРОСА ОТ РАВНИЩЕ „РАЗБИРАНЕ“ ПО ТЕМА „УПРАВЛЕНИЕ
НА ДЕТСКО-ЮНОШЕСКИЯ СПОРТ (ДЮС) И СПОРТА ЗА ВИСОКИ ПОСТИЖЕНИЯ
(СВП) В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ“**

1. Каква според Вас е връзката между детско-юношеския спорт и спорта за високи постижения:

.....

.....

.....

2. По какво се отличават Спортните училища от останалите Средни училища в България:

- ☐ А) по броя ученици
- ☐ Б) по спецификата на професионалната квалификация
- ☐ В) по режима на обучение – двусменен
- ☐ Г) по режима на обучение – трисменен
- ☐ Д) по квалификация на преподавателите

3. Спортните училища са най-високото ниво на системата на детско-юношеския спорт (ДЮС):

.....

.....

.....

4. Финансовото осигуряване на Министерството на младежта и спорта е насочено предимно към:

- ☐ А) Спортни федерации
- ☐ Б) Спорт в училище
- ☐ В) Спорт в свободното време
- ☐ Г) Спортни клубове

5. От изброените мениджърски решения кои се отнасят за централизирания подход и кои за децентрализирания подход за спортна подготовка. Поставете съответните цифри на мениджърско решение към подхода, за който се отнасят:

1. В близките 4–5 години спортните клубове трябва да се трансформират в комплексни териториални спортни центрове
2. Подготовката на националните и олимпийските отбори и състезатели да се организира от съответните спортни федерации
3. Концентрация и специализация на кадри и ресурси
4. Засилване на методическите и контролните функции по отношение на организация, управление и контрол на спортната подготовка с националните и клубните отбори

Отговор:

А) централизиран подход за подготовка:

Б) децентрализиран подход за подготовка:

ЛИТЕРАТУРА ЗА ДОПЪЛНИТЕЛНА ПОДГОТОВКА И ВАЖНИ ДОКУМЕНТИ ПО ТЕМИТЕ ЗА ДЮС И СВП

1. Атанасова, Н. Маркетинг на спортната активност в образователната система. НСА ПРЕС, 2012.
2. Дашева, Д., П. Банков, Е. Николова, Д. Илиев. Детско-юношеският спорт и елитен спорт – конвергенция и нова визия. „Спорт и наука“, бр. 1/2015.
3. Дашева, Д. „Конкурентоспособност“ на българския елитен спорт (част Първа и Втора). „Спорт и наука“, бр. 5 и 6/2017.
4. Дашева, Д., Л. Кръстев. Теория на спортните състезания. НСА ПРЕС, 2002.
5. Сандански, И. Ръководство по теория на професията в спортните училища (IX–XII клас). Втора част. БолидИнс, 2015.
6. Сандански, И. Мениджмънт на спортни събития (2-ро допълнено издание). ЕС Принт, 2013.
7. Цолов, Б. Мениджмънт на спорта (лекционен курс за студентите в НСА „В. Левски“). БолидИнс, 2009.
8. Цолов, Б. Финансиране на спорта (теоретико-приложни аспекти). ЕС Принт ООД, 2010.
9. Закон за физическото възпитание и спорта (изм. и доп., ДВ, бр. 96 от 10.11.2020 г., в сила от 1.01.2021 г.).
10. Национална стратегия за борба срещу употребата на допинг в спорта (2015–2024 г.).
11. Наредба № 1 от 4.02.2019 г. за треньорските кадри (изм., ДВ, бр. 15 от 22.02.2022 г., в сила от 12.02.2022 г.).
12. Наредба № 24 от 5.11.2019 г. за условията и реда за организиране и провеждане на тренировъчна и състезателна дейност на децата и учениците извън учебния план (изм. и доп., ДВ, бр. 42 от 18.05.2021 г., в сила от 18.05.2021 г.).
13. Наредба № 5 от 29.10.2019 г. за критериите, условията и реда за награждаване на спортисти, треньори и длъжностни лица (изм. и доп., ДВ, бр. 103 от 10.12.2021 г., в сила от 1.01.2022 г.).
14. Наредба № 1 от 30.08.2016 г. за условията и реда за прием и специализирана подготовка на учениците в спортните училища (Загл. изм. – ДВ, бр. 54 от 2019 г., в сила от 1.09.2019 г.).
15. Наредба за условията и реда за осъществяване на закрила на деца с изявени дарби (изм., ДВ, бр. 30 от 31.03.2020 г., в сила от 31.03.2020 г.).
16. <http://mpes.government.bg/>